

מעדני יו"ט

פסח תשפ"ג

גליון ש"מ

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

מצה כפולה ונפוחה

מצה כפולה

התרומת הדשן (ק"ז) כתב מצה כפולה אפי' אם רק כל שהו דבוק הרי הוא אסור דחיישינן שמא לא היה חום האש יכול לשלוט בין הדביקות לאפות מיד ואדהכי נתחמצה שם בתנור. ולכן אם הוא נעשה בתוך הפסח אסרינן לכל המצות דחמץ בפסח במשהו, אך בערב פסח אם הדביקות כל כך מועט שיש במצה ס' כנגד מקום הדבק, פורסין מקום הדבק ושאר המצה מותרין דחמץ בערב פסח בששים.

הרדב"ז (א' תצ"ד) כתב שחכמי אשכנז האחרונים ז"ל אסרו מצה כפולה משום שהאש אינו שולט בין הכפלים כ"כ מהרה ואדהכי מחמץ. והשיעור מיל שנתנו חכמים הוא דוקא בבית שאין בו אש ושאר חמימות אבל לפי יתרון חמימות ממהר להחמץ. והוא חולק עליהם וכתב שאש התנור מיד מקפה את הבצק ואין מניחו להחמץ, וכן בתנורים שלנו שהאש חזק מיד נאפה הבצק ואפילו מה שבין הכפילות, וכ"ש במצות שלנו שהם דקות ולא עבות, ומי יתן ויודיעוני מה חילוק יש במצה כפולה ממצה עבה כפי שיעור הכפל למה בזה שולט האור ואינו בא לידי חימוץ ובה אינו שולט האור ובא לידי חימוץ, ואעפ"י שאתה רואה שמה שבתוך הכפל הוא רך כאלו עדיין הוא בצק לא מפני שלא נאפה אלא שלחלוחית הבצק מתקבץ תחת הכפלים. הילכך מי שנכפלה לו מצה בתנור לא ימהר להוציאה עד שתאפה יפה ויפה ואין כאן בית מיחוש, ומסיק שזה להלכה אבל למעשה יש להחמיר כהראשונים ז"ל.

הרמ"א (תס"א ה') פוסק מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולט שם האש, אוסרים אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרים, וקודם פסח אין לאסור רק מקום דבוקה. המ"ב מפרש דהיינו וסביבו כדי נטילה והשאר מותר אף דלית בהו ששים נגד מקום הכפל.

המהר"ל כתב בשם המהר"ש שאין לחוש על מצה כפולה אלא היכא שנדבק הכפל לגמרי, שאז אין חום האור שולט בינתיים ונתחמץ, אבל בסמוכים בלי דבוק האור שולט שם ואינו מחמץ. וכן מפרש המשנה ברורה מה שכתב הרמ"א 'דבוקה' כי באינה דבוקה ממש אין לאסור.

הביאור הלכה שם כתב בשם חמד משה דכל שבדבוקים יחד בנשיכה אין איסור בזה, והרי זה כמצה עבה הרבה, והאיסור של מצה כפולה הוא דוקא בדבוקה שכשמפרידים זה מזה יתפרדו בלי נשיכה אבל אם הם בנשיכה יחדו הרי הוא כאלו נילושות כאחד, ומ"מ לא מלאני לבי להחליט היתר בזה הואיל ולא פירשו הפוסקים, ואולי מתחילה היו מדובקים בפירוד ואח"כ ע"י חמימות נדבוקו יחד, ומ"מ אם יהיה עוד איזה צד להקל יש להקל ולהתיר בענין כזה.

הקנה בשם (א' כ"ג) כתב שגם אם מחמרים מ"מ אם נתדבקו יחד עד שנעשו כגוף אחד ממש דינו כאילו נילושו כאחד ומותר, ודבר זה מבואר ברמ"א (תנ"ט ב) דאם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור לעשותה, והיינו טעמא דכיון דנעשה כגוף אחד ממש הוי ממש כחתיכה עבה, אלא שמסיים שם דטוב לזיזר שלא לעשות כן דשמא לא יהיה גוש אחד ויהיה מצה כפולה. אכן החזו"א החמיר אף אם רידדו היטב הכפלים ונדבקו יפה לאסור אם רואים כעין מראה של מצה כפולה, ורק אם העורכים רדדו עד שלא נשאר רושם הוא מותר.

מצה נפוחה

המהר"ם מלובלין (סי' ק"ה) כתב מצה נפוחה לא נזכר בשום פוסק כי אם במהר"ל בשם מהר"ש שכתב דין מצה שנכפלה ודין מצה נפוחה באמצעיתא. ולמצה כפולה יהיבי טעמא דבמקום הדבוק אין האור שולט ומתחמץ. אבל לדין מצה נפוחה לא יהיבי שום טעמא. ומדייק שלשון אסורה משמע דהמצה כולה אסורה ומדלא חילק בדין זה בין קודם הפסח ובין לאחר הפסח כמו שחילק במצה שנכפלה מכלל דמצה נפוחה לא שני ליה בין תוך הפסח ובין קודם הפסח אלא אפילו בקודם הפסח כולה אסורה.

ומפרש דטעם יש בדבר דגבי מצה שנכפלה לא חזינן שום חמץ בעיסת המצה כי אם באותו מקום הנדבק אמרינן שמחמת הדבקות אין האור שולט שם ומחמת זה מתחמץ הלכך סברא לומר שלא נתחמץ כי אם במקום הנדבק, אבל כשהמצה אחת נעשית נפוחה מחמת האפיה ולא נעשה כן בכל שאר המצות שבתנור אע"פ שבכולן שולט האור לא נעשה זה בלי סבה, אלא ודאי מצה זו נשתהה בעשייתה ובתיקונה יותר מבשאר המצות או שלא נתעסקו בה היטב ובסבה זה כשהושיבה אותה בתוך התנור על ידי חום התנור יצא החימוץ בה לפועל, ואף על גב שלא נעשית הנפוח על כל שטח המצה כי אם במקום אחד מכל מקום הנפוח במקום אחד מגלה החימוץ של כל המצה.

הרמ"א פוסק מצה נפוחה באמצעיתה אסורה אבל עלה עליה קרום כדרך שעולה על הפת בשעת אפייה מותרת. המ"ב שם מפרש שיש בזה שני פירושים (א) שנחלקה עובי המצה באמצע וחלק העליון עלה למעלה (כעין פיתות שלנו), (ב) שלא נחלקה כלל אלא שתפח גוף המצה באמצעיתה ועלה כמו בלחם חמץ שמתחמץ ומתנשא למעלה באמצעיתה והסכימו האחרונים בשניהם להחמיר. וכתב המ"ב בשם האחרונים שאין לאסור אא"כ החלל הוא גדול כ"כ כמו אגוז לוז או כמו אצבע גודל בינוני (2.4 ס"מ לחזו"א, 2 ס"מ להגר"ח נאה).

המ"ב (ס"ק ל"ה) כתב בשם האחרונים דבמצות דקות שלנו אין לחוש דרובא נעשים מחמת האור, כי מצה נפוחה באמצעיתא היינו שנפרד חצי העובי העליון מהתחתון דהיינו ששני הקרומים שנחלקו ונפרדו שוים בעובים, אבל במצות שלנו בעת המתנפחים קרום אחד דק מקרום השני. עוד כתב המ"ב שגם במצה עבה הדין נפוחה הוא דוקא כשעלה החלק העליון מן המצה בגובה למעלה אבל אם לא עלה למעלה אלא שבתוך עובי המצה יש נקב חלול כשיעור אגוז אין זה מצוה נפוחה, ורק מקום הנקב אסור כי אותו מקום דומה למצה כפולה שאין חום האש שולט שם, ואין אוסרין מקום הנקב אלא כשיש בתוכו אבעבועות (שקורין בלעזליך) שהוא סימן לחימוץ אבל אם הוא חלק מותר.

אבעבועות

אם יש אבעבועות שעולין הקרום העליון אם הוא גדול כמין אגוז יש להסיר גגו ואם ראה בחלל בפנים שלא קרם פניו כשאר המצה יש לאסור לאותו מקום. ומקור דין זה הוא בשערי תשובה (תס"א י"ז) שכתב אם נראה בה שמקום הנפוחה אשתני לגריעותא ופניה איננה כשאר פני מצה זו יש לספק בה אם נאפית כהוגן כשאר חלקי המצה, יש לאסרה ולנהוג בה דין מצה כפולה.

אנו אומרים מה נשתנה הלילה הזה שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה כו', החת"ס בדרשות מפרש שהכוונה לקרבן תודה שהוא בא חמץ ומצה ועל זה הבן שואל הרי כאן ביציאת מצרים יש לנו גם להודות על פדות נפשינו ולמה אין מביאים חמץ אלא רק מצה. ומפרש שבערב פסח בבקר אנו אוכלים רק חמץ ובחלק השני של היום אין אוכלים לא חמץ ולא מצה ובפסח אוכלים רק מצה, כי בכל קרבן תודה אדם מביא גם חמץ משום שכל יסורים הבאים לאדם הם על חטא והפדיון בא ע"י איזה זכות, ולכן מביאים חמץ שהוא כנגד העבירות וגם מצות שהם על הזכויות, והנה בקרבן תודה מבאים ל' מצות מאיפה אחת ועוד י' חלות חמץ לאיפה, הרי שחלת חמץ אחת גדולה יותר ממצה אחת, כי לפעמים הזכויות של אדם הם מועטים נגד העבירות אלא שהקב"ה מרחם עליו כדכתיב אם יש מלאך מליץ אחד מני אלף. אמנם במצרים הרי בתחילה היו עובדי ע"ז וזה מרומז במה שבערב פסח בבקר אוכלים רק חמץ כי היו מלאים עבירות, שוב השליכו הע"ז כדכתיב משכו ידיכם ומחל הקב"ה להם על העבירות ע"י הגלות ולכן בחלק השני של ערב פסח אין אוכלים חמץ וגם מצה אין אוכלים כי עדיין לא היה להם מצוות, ושוב היה בידם ב' מצוות פסח ומילה ולזה אוכלים בפסח רק מצה, כי היו במצב שהקב"ה מחל להם כל העבירות והיו בידם רק מצוות, ולכן פסח אינו כמו קרבן תודה ממש כי בפסח לא היה עמם עבירות ואין צורך לחמץ אלא רק מצות.

כתיב (שמות יג, ו) 'שבעת ימים תאכל מצות כו' מצות יאכל שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך כו'. התפארת שלמה תמה על סדר הכתוב שהקדים אכילת מצה למצות השבתת חמץ ולא דבל יראה הלא נהפך הוא כי מתחלה צריך להשבית החמץ ואח"כ בא לאכילת מצה.

ומפרש עפ"י דברי הזוהר הקדוש שהקשה למה לא נאכל מצה בכל השנה ותירץ שם כי כאשר נתקדש ונתרפא במיכלא דאסוותא פעם אחת שוב לא נצרך עוד, וזה כוונת הקרא 'מצות יאכל שבעת הימים' כאשר תתקדשו ותטהרו באכילת מצה בשבעת הימים בפסח הנה זהו יועיל לכם שלא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור כל השנה, כי חמץ ושאר הוא מרומז לבחי' יצר הרע וע"י קדושת אכילת מצה לא יראה לך שאור ר"ל לא ייטיבו בעיניך תאוות היצה"ר ומחשבתו לעולם.

איתא בגמ' (פסחים קט"ז.) מתחיל בגנות ומסיים כו'. המהרש"א מפרש משום שביום שמחת לבו של אדם יזכור תחילת שפלותו וגנותו שלא תזוח דעתו עליו, ומה"ט דורש נמי מארמי אובד אבי וע"כ בעי לאודווי ולשבוחי טפי. העבודת ישראל מפרש בכדי שלא יאמר אדם הואיל והרעותי את מעשי עד הנה אין לי תקנה להתקרב אל ה', אלא אדרבה יתחזק האדם על כל פנים לשוב מהיום ויאמר בלבו הלא מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ואף על פי כן קרבנו המקום לעבודתו.

הרבה נוהגים ללבוש קיטל בליל הסדר, ויש שפירשו שהטעם משום שבסדר ליל פסח כל המצוות הנוהגות בו נחשב' כעבודת הקודש ביום הכיפורים, ולכן יש ללבוש בגד לבן כדוגמת הכהן הגדול ביום הכיפורים, כדכתיב (שמות יג, ה) 'ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה', לשון עבודה. והנתיבות שלום מפרש כי גוון לבן הוא מורה על ביטול הישות כי אין לו שום צבע, וכמו שביו"כ לובשים קיטל כי הכפרה ביו"כ בא בזה שהאדם מבטל את עצמו להקב"ה לגמרי כמו כן גם בפסח הרי מבערים את החמץ שהוא היצר הרע והוא בא ע"י שאדם מבטל את עצמו לגמרי להקב"ה. וכן מצינו שמתחילים יו"כ בלשון 'כל' שאומרים כל נדרי, ופסח מתחילים באמירת כל חמירא. כי 'כל' הוא מרמז על מידת הבינה שיש בה נ' שערי בינה.

והנה לשון הגדה הוא מלשון המשכה, כי יש בו כח מיוחד למשוך ולהתקרב להקב"ה, ולכן גם אם חוזר ומספר עוד פעם אותה דבר שהוא כבר אמר בשנה שעברה מ"מ יש לזה כח סגולי להשריש אמונה בתוך כל אחד.